

La distància lúdica d'Alexandre Deulofeu

Text > VICENÇ PAGÈS JORDÀ

Alexandre Deulofeu (1903-1978) és conegut sobretot pels llibres que formen la matemàtica de la història, però també és autor d'unes *Memòries de la revolució, de la guerra i de l'exili* publicades en dos volums. En aquestes memòries, Deulofeu repassa el seu paper com a alcalde de Figueres el juliol de 1936, la mobilització durant la guerra, i sobretot l'exili en diferents localitats de França, on va viure fins al 1947. No són estrictament unes memòries literàries, però contenen passatges que poden tenir interès literari.

Durant l'estiu de 1939, Alexandre Deulofeu va participar en dues formacions musicals que tocaven en pobles del Rosselló. Aquesta experiència, que ocupa unes vint-i-cinc pàgines del primer volum de les memòries, està plasmada en un to lleuger, en consonància amb les anècdotes que relata. Intèrpret de violí, Deulofeu era aficionat a les peces de cambra i havia tocat en l'Orquestra Simfònica de Figueres. Fins llavors, però, no havia actuat davant un públic de casinos i de festa major, que és el que va fer durant aquells mesos de juliol i agost interpretant

peces de Boccherini, Chopin, Rimsky-Kórsakov... A l'hora de fer arribar al lector aquestes actuacions, Deulofeu se serveix d'una ironia amable, sobre la qual centrarem la nostra anàlisi.

La ironia és una figura retòrica que apareix quan el que volem comunicar difereix del que aparentment diuen les nostres paraules. No sempre volem dir el contrari del que diem, sinó que hi establím una distància, que segons com pot ser cortesa, còmica, sarcàstica... Una de les maneres d'introduir aquesta distància es produeix amb la lítote, que és el nom del recurs

>> Alexandre Deulofeu, el 1975 al portal de casa seva a Figueres. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. MIQUEL GIL I BONÀNCIA.)

que consisteix a no afirmar el que volem dir, sinó a negar el contrari, com podem veure al final de la frase següent: «La pianista era una xicota d'uns trenta-cinc anys, d'aspecte intel·ligent i poc agraciada». Una altra manera de distanciar-nos del que diem és referir-nos a una virtut com si fos un defecte, o al contrari: «Els altres individus eren músics vulgars i no presentaven cap altre interès que el de tocar horriblement». En comptes de lamentar la manca de qualitat amb què tocaven, l'autor aconsegueix un efecte còmic quan ho descriu amb flegma britànica: «El conjunt que formàvem superava totes les possibilitats de desastre melòdic. La modulació no comptava, els forts i pianos tampoc i la desafinació no tenia cap importància».

Efecte humorístic

La distància irònica també pot adoptar la forma d'una descripció objectiva, demanant que la manca d'implicació de l'autor doti l'escena d'un efecte humorístic, com en el cas dels dos adverbis d'aquesta frase: «La pianista tocava extraordinàriament fort; donava materialment cops de puny sobre el piano». A Pesillà de la Ribera, l'audiència no presta atenció als músics, un fenomen que podria resultar molest, però que l'autor descriu sense acritud: «Hi havia a la sala un rebombori fenomenal. Començà el concert amb una peça per a violoncel i piano. Ningú no s'assabentà de res. Quan feia un cert temps que havien acabat, el públic s'adonà que els executants havien deixat de tocar, i llavors van aplaudir». Després que interpretin una altra peça, Deulofeu fa aquest comentari: «Potser ens van arribar a sentir, perquè aplaudiren a temps».

Com que aquesta acció transcorre un 14 de juliol, els músics se senten obligats a interpretar l'himne de França. «Quina no fou la meua sorpresa en veure que les parelles s'agafaven i començaven a ballar *La Marsellesa* a ritme d'un pasdoble! Em vaig quedar glaçat. La pianista, que era una patriota, estava indignada, volia plegar

i tot tocant anava dient: "*Saluds, saluds!*". El jovent no estava per brocs ni patriotismes; volia ballar i prou, i heus ací que l'himne de la pàtria fou per als pesillanencs un ball més en el repertori. No cal dir que amb aquella fúria ballística ni vam intentar de tocar cap peça de concert: aquell jovent hauria estat capaç de ballar fins una marxa fúnebre.» Aquí les exageracions («fúria», «fúnebre») també tenen el seu efecte.

Avançada la matinada, els músics perden el fil de la interpretació i la pianista acaba tocant sola. Deulofeu reflexiona d'aquesta manera: «Ara comprenia els cops de puny al piano de la pianista. Segurament no era la primera vegada que havia de mantenir sola un ball». L'exigència dels balladors, constata, era mínima: «Amb els cops de bombo, que els assenyalava el ritme, en tenien prou».

A continuació Deulofeu canvia de *troupe* i entra en un conjunt més consolidat, Les Étoiles d'Espagne. Quan els presenta, incorpora comentaris jocosos sobre els noms dels músics: «La xicota era primeta però agradable i bonica; el pianista era un pianista "vulgaris"; ella portava un nom d'artista, Kitty Bru; d'ell, ja no me'n recordo, però em sembla que es deia Cadalso o

un altre nom macabre». El dia que toquen a Vilanova de Raó, la descripció és crítica, però l'autor busca una perspectiva amable. «Al voltant del piano i del bombo, hi havia un tal mosquer de vailets, que en Grau se'n veu un bull per a esquivar-los; se li enfi-

len darrere el piano, li toquen les tecles; quan menys s'ho pensa se sent un cop de bombo; en fi, l'espectacle característic d'una sessió de saltimbanquis.» Deulofeu no desaprofita cap ocasió per projectar una mirada còmica sobre el grup: «Vam pujar dalt el cadafal. Més que a fer música, a mi em feia l'efecte que anàvem a fer un míting».

Un dels membres de Les Étoiles d'Espagne era un ballarí de flamenc que no tenia l'estima de Deulofeu, com veiem cada vegada que apareix a les memòries. Aquí la descripció és emfàtica i hiperbòlica: «Pujà els esglaons

>> Les memòries de Deulofeu, que contenen passatges que poden tenir interès literari. (Foto: LLIBRES DEL SENDERI)

de l'estrada amb els seus talons alts, i les seves castanyoles, més flamenc que Maria Santíssima. Portava el barret cordovès amb tant d'aire que semblava que s'hagués arrambat amb tota la sal d'Andalusia».

L'1 de setembre de 1939 Hitler envaïx Polònia. Pocs dies després, França declara la guerra a Alemanya. L'estiu s'acaba de sobte, i Les Étoiles s'apaguen d'un dia per l'altre. Deulofeu publica les memòries el 1978. Transcorregudes unes quantes dècades, els drames han desaparegut. Quan l'autor evoca els fets, fa l'efecte que parli d'un personatge de ficció, no pas d'ell mateix. Els fets ens arriben a través de la distància irònica, construïda sobretot amb la *dissimulatio*, és a dir, l'ocultació de les opinions i conviccions pròpies, que amb els temps s'han anat desgastant. La reserva i el pudor no silencien ni alteren els fets, però serveixen per situar-los a una distància que podem qualificar de literària. Dins les memòries de Deulofeu, les actuacions musicals d'aquell estiu de 1939 són un interludi còmic en una història amarga.

Els fets ens arriben a través de la distància irònica, construïda sobretot amb l'ocultació de les opinions i conviccions pròpies